

## DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 13 • Sayı/No: 63 • Aralık/December 2022  
ISSN: 1309-601X

---

### KAFKA'NIN "DÖNÜŞÜM" ADLI ESERİNDE POST MODERN KAPİTALİST BİR UNSUR OLARAK YABANCILAŞMA

*Alienation as a postmodern capitalist factor in Kafka's "Metamorphosis"*

**Bilge GÜLMEZ**

Arş. Gör.; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,  
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Erzincan.  
byikilkan@erzincan.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-9476-4188

Gönderim tarihi: 20.06.2022  
Kabul tarihi: 17.09.2022

---

*Kaynak göstermek için:*

Gülmez, B. (2022). Kafka'nın "Dönüşüm" Adlı Eserinde Post Modern  
Kapitalist Bir Unsur Olarak Yabancılaşma.  
*Düşünce Dünyasında Türkiz*, 13(3): 9-28.

**İletişim / Contact**

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye  
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789  
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

# KAFKA’NIN “DÖNÜŞÜM” ADLI ESERİNDE POST MODERN KAPİTALİST BİR UNSUR OLARAK YABANCILAŞMA

*Alienation as a postmodern capitalist factor in Kafka’s  
“Metamorphosis”*

**Bilge GÜLMEZ**

Arş. Gör.; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,  
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Erzincan.

byikilkan@erzincan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9476-4188

## Özet

Yabancılaşma sadece edebiyatta değil diğer tüm disiplinlerde ele alınan bir kavramdır. Bu çalışmada Franz Kafka’nın Dönüşüm adlı eserinde yabancılaşma kavramı post modern kapitalizm çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışma, post modern kapitalist toplum çerçevesinde ele alınması yönüyle ilk çalışmadır. Yabancılaşma kapitalist toplum ve post modern edebiyat ile yakından ilişkilidir. Kapitalist toplumlarda yabancılaşma en sık görülen sosyo-psikolojik bir vaka olması sebebiyle özellikle post modern edebiyatta yaygın olarak tartışılan bir konudur. Çalışmada, öykünün kahramanı Gregor Samsa’nın bir böceğe dönüşmesi; ailesine, iş arkadaşlarına ve kendisine yabancı hale gelmesi post modernizm çerçevesinde ele alınmıştır. Sonuç olarak, Gregor Samsa, aile içinde modern köle gibi çalışmakta ancak böceğe dönüştükten sonra atıl duruma düşmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Franz Kafka, Dönüşüm, Post modern Edebiyat, Kapitalizm, Yabancılaşma Gregor Samsa

### **Abstract**

*The Alienation is a concept not only in literature but in all other disciplines. In this study, the concept of alienation in Franz Kafka's "Metamorphosis" was examined within the framework of post modern capitalism. The study is different in that it was dealt with within the framework of post modern capitalist society. Alienation is closely related with capitalist society and post modern literature. Since alienation is a highly common socio-psychological case, it is frequently debated in post modern literature. abstract should include information about the aim, scope, method, findings and results of the study. In the study, that the protagonist, Gregor Samsa turned into a beetle and that he became alienated to his family, his colleagues and himself was investigated from post modern framework. In conclusion, Gregor Samsa works like a modern slave in the family, but falls into an idle and gets alone after transforming into a beetle.*

**Keywords:** Franz Kafka, Metamorphosis, Post modern Literature, Capitalism, Alienation Gregor Samsa

## **Giriş**

Küreselleşmenin etkisi ve kapitalizmin gittikçe daha fazla kendini göstermesi ile toplumlarda bireyselleşme ve topluma yabancılaşma dikkat çekmektedir. Post modern çalışmalar aslında kapitalizmin gelişiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim kapitalizm, çok çalışma ve daha fazla kazanç sağlamayı destekleyen bir ideolojidir. İnsanların iş ve çalışmaya daha fazla vakit ayırması ailesinden, arkadaşlarından ve toplumdan biraz daha uzaklaşması ve gittikçe daha fazla bireysel bir yaşamın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Birey kendine ve içinde bulunduğu topluma daha fazla yabancılaşmaktadır.

Post modernizm yeni bir sistemin açıklaması değil daha çok kapitalizmin bir nevi dönüştürülmüş halidir (Jameson, Gölçü, & Plümer, 2008). Hatta bazı araştırmacılar tarafından post modernizm, kapitalizmin beşiği olarak düşünülen Amerika'nın kültürü olarak

görülmektedir (Aytaç, 2001:18). Toplumun kimliksel bozulumu, kapitalizmin teşviki ile ağırlaşmış, ben-merkezcilik artmış ve geleneksel kültürden uzaklaşmıştır. Kapitalizm, post modernizm ile birlikte tüketim toplumunu desteklemiştir. Tüm bunların sonucunda toplumda "üretimden ziyade tüketiyorsam varım" anlayışı gelişmiştir. İnsan, insani değerlerden uzaklaşmış ve bir nevi kendi toplumuna yabancılaşmıştır (Argın, 1992:117). "Post modernizm; bireyi baskı altında tutmak amacıyla kitlelere empoze edilen gerçek ve doğru düşünceleri reddeder, bilginin doğruluğu ile ilgilenmez, derin anlama yönelirken metafizik bir düzlem oluşturur" (İlhan, 2012:112). Metafiziksel paradigmlar, aslında herkesin gördüğü olaylarla değil arkasındaki mesaja yönelir.

Bu çalışmada, Franz Kafka'nın dönüşüm adlı eserinde yabancılaşma olgusu daha çok post modern bir unsur altında kapitalizmin sonucu olarak incelenecektir. Kendi yaşamından kesitlerin toplandığı bir eser olarak da görebileceğimiz *Dönüşüm* Kafka'nın yalnızlığı ve yabancılaşmasını ele almakta toplumun kendi değerlerinden uzaklaştığını belirtmektedir. Kapitalizmin bir insanı "böcek"e dönüştürdüğünü anlatan eserde yabancılaşmanın kaçınılmaz olduğu aşikardır. Bu çalışma, yabancılaşmayı post modern/kapitalizmin sonucu olarak ele aldığından dolayı söz konusu eser üzerine yapılan diğer çalışmalardan farklıdır. Çalışmamızda, yabancılaşma modernist bakış açısına göre değil post modernizmin bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yabancılaşma, nesnelleşme veya bireyselleşme sonucunda ortaya çıkmaktadır ve tüketim toplumunun post modernizmin sonucu olarak değerlendirildiği bir süreçte yabancılaşma kaçınılmazdır. Yabancılaşma, toplumsal yaşamdan bireysel yaşama geçişin kendisidir.

## 1. Yabancılaşma

Yabancılaşma, edebiyatta post modern ve modern akımların temel konularından biridir. Bireyi ele alan eserlerde bireyin toplumsal yalnızlığı ve toplumdan uzaklaşması bu akımların dikkatini çekmektedir. Tüketim toplumuna geçiş post modern edebiyatta yoğun

bir şekilde ele alınırken, modern edebiyat üretim kökenli toplumu değerlendirmiştir. Modern edebiyatta, toplumsal farklılaşma ve toplumsal parçalanma ve yabancılaşma post modern edebiyatta karşı çıkış olarak ele alınmıştır (Kahraman, 2002). “Geleneksel toplumdan modern ve post modern topluma geçişle birlikte kimlik bunalımı, yabancılaşma ve değersizleşme gibi olgular ortaya çıkmıştır” (Durak & İrgat, 2016:77). Tüketim toplumunu ele alan post modernizmde, kapitalizm her yeri çepeçevre sararak bağımlılıklardan oluşan bir düzendir. “Kapitalizmde her şey bağımlıdır ve zincire vurulmuştur” (Janouch, 2008:62). Bu yüzden, kapitalist düzenin yabancılaşmanın üzerinde bir tesiri bulunmaktadır.

Yabancılaşma bir çalışmada (Gül, 2016:77) aslında “yabancı olma veya yerine sığamama durumu” olarak tanımlanmakta ve post modern yaklaşım içerisinde hayli şikâyet edilen çoğulcu uğrağın aşınması veya bir yerden bir başka yere sürüklenmenin örneği olarak Edward Said’in (2003) deyiimiyle “yersiz yurtsuzlaşma” biçiminde tanımlanmaktadır. Birey ancak siyasi ve toplumsal ideolojilerden kurtuluşunu yabancılaşma ile gerçekleştirmektedir. Bu açıdan yabancılaşma sadece olumsuz değil olumlu bir olgudur. Yabancılaşma, İngilizce alien kelimesi ile ifade edilmektedir. İnsan olmayan veya gayri-insani anlamında kullanılmaktadır. Almanca’da (Önen, Şanbey, & Ülkü, 1993) yabancı kelimesi başka bir yere ait olan anlamında fremd ile veya doğasına, özüne aykırı, karakterine uymayan anlamlarında wesensfremd kelimesi ile ifade edilmektedir. Yani insan kendini bir yere ait olarak hissetmiyor veya özüne doğasına aykırı bir şeyler yapmak zorunda kalıyorsa, yabancı olarak nitelendirilmektedir.

Toplumsal ve fikirsel açıdan yabancılaşma olarak ele alındığında sosyoloji ve felsefe alanında öncül konulardan bir haline gelir. Fransızcadaki karşılığı “alienation” ise birşeyi bir başkasına devretme veya kökten değiştirme, bozma, “akıl bozukluğu” anlamı taşır (Doğan, 1998: 25). Burada kastedilen başkası veya öteki haline getirilme durumudur. Türkçeye Farsçadan geçen bu kavramın

kökünü "yâbân" olup birçok yapısal değişimlere uğrayarak "uygarlaşmamış, toplum dışı kalmış" anlamında kullanılmaktadır.

Yabancılaşma kavramı ilk kez Alman felsefecisi Hegel tarafından kullanılmış ancak Hegel öncesi dönemde kilise hâkimiyetinde Ortaçağda "şeytana uymuş" "çıldırılmış" veya "delirmiş" anlamı taşımaktadır. Özellikle 1945 savaş sonrası dönemde düşüncü epistemolojik temellerde yaygın olarak kullanılmıştır (Tuğcu, 2002: 11). Terim neredeyse sosyal bilimlerin her alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. "En genel anlamıyla; bireylerin belirli bir süreç ve ortamdan, birbirlerinden, mevcut olan düzenden, kendi benliğinden, değerlerinden, ürettiklerinden, emeğinden uzaklaşmasıdır" (Işık, 2022:384). Düşünsel açıdan ilk kez aydınlanmacı yazarlar olan Rousseau ve Goethe kökenli olmasına rağmen felsefi yorumu Hegel ile anlam kazanmıştır.

Yabancılaşma kavramının Eski Ahitte geçen puta tapmakla ilgili olayları yorumlamada ortaya çıktığını iddia eden çalışmalar mevcuttur. Söz konusu bu olaylarda; insanlar politeist olup kendi yaptıkları putlara taparlar. Kendi tinleri ile ilişkiye geçmeleri bu putlar vasıtasıyla gerçekleşir. "Kendi gücünün ve varlığının farkına varmayan ya da kendisindeki gücü doğrudan kavrayamayan insan, yabancılaşma ile karşı karşıya kalmıştır" (Tolan, 1981: 143). Adem'in cennetten kovulması ile başlayan bir süreç olarak yabancılaşma değerlendirilebilir. Bu açıdan yabancılaşmanın başlangıcını insanın dünyaya gelmesi olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden yabancılaşma aslında Hristiyanlıkta ilk günah "kafirlik" yani putperestlik kavramı olarak ele alınmaktadır. "Hristiyanlıkta süregelen "günah ve kefarete öğretisi" Hegel'e göre varlık, sürekli bir gelişim içerisinde olan bir varlıktır ve o yabancılaşmayı yorumlarken "tin", "ide", "logos" ve "us" kavramlarını göz önünde bulundurur" (Bozkurt, 2005:51). Bu tanımlamalardan yola çıkarsak yabancılaşmanın çok boyutlu bir özelliğe sahip olduğunu iddia edebiliriz. Nitekim ilahiyat, felsefe, sosyoloji ve antropolojik açıdan kavramsallaştırılan bu olgu edebiyatla da ilişkilendirilmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyalistlere göre, yabancılaşma “çalışma sürecinin yabancılaşması”, “ürünün yabancılaşması”, “kişinin kendine yabancılaşması” ve “başkalarına yabancılaşma” olarak nitelendirilir (Bayram, 2013:10). Yabancılaşma kavramı modernleşmenin bir göstergesi olan makineleşme ve endüstrileşme ve kentleşmenin hızla ilerlemesinden sonra olduğu gibi post modern dönemde de varlığını hissettiren bir alan olagelmıştır. Bu nedenle post modern konsumerist bir bakış açısıyla değerlendirilecek olursa yabancılaşma ekonomik bir boyut kazanmaktadır. Bunun haricinde özellikle günümüzde “ailevi faktörler, kişinin karakteristik nitelikleri, teknolojik ilerleme” bireyin daha fazla kendine ve içinde bulunduğu topluma yabancı kalmasına neden olmaktadır. 21. Yüzyılda bilhassa Covid-19 pandemisi sonrasında “toplumsal ve ekonomik değişimler insanı kendisine yabancılaştırmış ve onların yalnızlığı, bunalımları, yabancılaşması edebi ürünlerde de yerini almıştır”. Post modernizmin bir göstergesi olan dijitalleşme ve sosyal medya özellikle Z kuşağının yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu olgu edebiyat alanında daha yaygın işlenmeye başlamıştır. Genç Werther’in Acıları, Yer Altından Notlar, Yabancı-Albert Camus gibi klasik eserlerde yabancılaşma kavramı dikkat çekmektedir. Yabancılaşma özellikle Kafka ve Bernhard’ın eserlerinde önemli bir yer edinmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Dönüşüm eserinde olduğu gibi diğer birçok eserinde yazar, Franz Kafka’da “yabancılaşma ‘kendine yabancılaşma’ çerçevesinde ‘insan’ odaklı sorunsallaştırılmıştır. Yabancılaşma psikolojik boyuttan toplumsal boyuta doğru kendini hissettirir. Bu noktada Franz Kafka simgesel bir dünya kurarak; düzenle sorun yaşayan insanları, anlamsızlığı ve insanın mutsuzluğunu resimlemiştir” (Çiçek, 2015:144). Yabancılaşma, Kafka’nın eserlerinde simgesel bir boyutla beraber sunulmaktadır. Yalnızlığı ve yabancılaşmayı simgelerle anlatmaktadır. Yabancılaşma insanın bulunduğu ortamdaki düzensizlikle alakalı bir durumdur aynı zamanda. Aıştığı bir ortamın değişmesi insanın kolayca kendini yabancı hissetmesini sağlar. Kendine yeni bir ortam veya yeni bir dünya yaratan Kafka gerçek dünyayı iç içe görmektedir. Zira kendi-

sinin ailevi ilişkileri, dil, doğduğu ve büyüdüğü şehir ve birde kimlik bunalımı onu yabancılaşmanın eşiğine getirmiştir. Bir yanda dini kimliği olan Yahudilik, diğer yanda dilsel kimliği olan Almanca ve yaşadığı yer olan Çekya Kafka'nın yabancılaşmasına öncü olur.

## **2. Post Modern Edebiyatta Yabancılaşma**

Edebiyatta post modernizm sıklıkla modernizm sonrası akım olarak tarif edilerek, modernizmin aksine "kurmacayı, idealizmin yerine oyunsuluğu, seçkinciliğin yerine de çoğulculuğu deklare eden bir akım olarak tanımlanır" (Karabulut & Biricik, 2017). Post modern edebiyatta, belli bir tema işlenirken belli bir dünya görüşü benimsenir. Anlatılarda kesinlik olmaması, toplumun, ailenin bölünmüş olması ve bölünme sürecinin devam etmesi, ailenin birbirine yabancı olması (Rezaei, 2010:16) post modernizmin özellikleri arasındadır. Nitekim tüketim toplumu post modernizmin bir özelliği olarak insanı fragmanlar haline getirmektedir. Geç dönem kapitalizmin kültürel çerçevesi olarak tanımlanabilen post modernizm, statükonun korunmasına karşı çıkar (Jameson, 1991). Yani, dönüşümün er ya da geç gerçekleşeceğini savunur. "Post modernizm modernizmin yerinden edilmişlik, yabancılaşma ve bireysel algıya dönmek eğilimlerini daha da kesinleştirir; modernistlerin gözlemlediği düzensiz dünya "kaos" post modernistlerin çıkış noktasıdır" (Timur, 1999: 322). Post modernizm, modernizm ile gelişen yabancılaşmayı ideolojik olarak amaç edinerek, devam ettirir. Post modern birey, "aşkın normlardan, insani değerlerden, geleneksel bağlılık ve sadakatlerden, topluluk kurallarından özgür olmayı arayan birey olarak tanımlanır" (Yılmaz, 1995:13). Demir (2018: 64) için, insanın topluma yabancılaşması kapitalizmin bir sonucu olup "nesnelleşme, uzaklaşma türüne yabancılaşma" kavramları birlikte açıklanabilir.

Post modern edebiyat özellikle hayatın sabit olmadığı, değişken nesne ve yaşamın olduğunu kabul ederek, dönüşümün kaçınılmaz olduğundan bahsetmektedir. Post modernistler, sıklıkla gerçek, mana, öz veya kimlik gibi olguların varlığını reddederler (Sim,



2013: vii). Her şeyin değişken ve dönüşüm halinde olduğunu iddia eden post modernistler, evrensel kuralların olduğu görüşünü eleştirirler. Dolayısıyla belli bir topluluk ile bir arada olmaktan ziyade insanın yabancılaşma olasılığı daha fazladır. Post modernizmin öncülerinden Jacques Derrida ve Michel Foucault otoriter ve siyasi sistemlere karşı çıkarak post modernizmin aslında modernizme karşı duruşu olduğunu iddia ederler (Sim, 2013:x). Nitekim, post modern tüketim toplumlarının bireysel bir yaşamı tercih etmeleri ile kendine ve topluma yabancılaşma ihtimalleri daha fazladır. Topluma yabancılaşma aslında kişinin kendine yabancılaşmasının bir sonucudur.

Erich Fromm'a göre yabancılaşma, insanın duygularını rahatsız eden kapitalist toplumun bir sonucudur. İnsanın kişiliğinin büyümesi ve yabancılaşmadan sorumlu faktörler, sosyal koşulların insan varlığı üzerindeki etkisine tabidir. Fromm'a göre, tüm yabancılaşma türleri arasında kendine yabancılaşma en önemlisidir. Kendine yabancılaşma, kendi farkındalığının olmaması veya tamamen kaybolmasıdır. Kendine yabancılaşmayı duygularla ilgili olarak değerlendirir. "Sağlıklı Toplum" adlı kitabında şöyle yazar: "Yabancılaşmanın anlamı, kişinin kendine yabancılaşma hissettiği duygu sürecidir". Yabancılaşmış bir insan zorunlu olarak topluma yabancılaşır, çünkü kendine yabancılaşma kimliği ve öz-farkındalığın yokluğu ya da kaybı durumu onu zorunlu olarak topluma yabancılaştırır. Bunun temel nedeni post modern dünyanın değerlerinin toplumsal yapıya zorunlu olarak baskı uygulamasıdır. Bu değerlerin kabul edilmesi ve içselleştirilmesi bireyin nedensiz bir şekilde toplumdan uzaklaşmasına yol açmaktadır.

### 3. Dönüşüm'de Post Modern Yabancılaşma

Dönüşüm adlı eser toplamda yetmiş üç sayfadan oluşmakta ve yazarın bizzat kendisi tarafından anlatılmaktadır. Dönüşüm eseri bazen değişim olarak çevrilmiştir. Ancak burada Almanca Die Verwandlung daha ziyade köklü bir değişimi ifade etmekte ve daha çok dönüşüm olarak anlaşılmaktadır. İngilizce'de Metamorphosis

veya Transformation olarak geçen öykü dönüşüm anlamında çevrilmiştir. 1915 yılında tamamlanmış bir öyküdür.

Dönüşüm'de daha başlangıçta post modern bir yabancılaşma olgusu karşımıza çıkmaktadır. Nitekim kitabın ilk girişinde kitabın kahramanı "Gregor Samsa'nın tedirgin olduğunu ve uyandığında bir böceğe dönüştüğünden" bahseder. Bu dönüşüm tedirgin düşlerden uyandığında gerçekleşir. Tüketim toplumunun verdiği bir tedirginlik ile "kendini yabancı bombeli, kahverengi ve yay biçimli sertlikler ile karnının bölünmüş" olduğundan bahseder. Burada aslında Samsa insanlığımızın samimiyetini sorgulayarak konuya giriş yapar. Korkmaz (2009:120), Dönüşüm adlı romanda Samsa'yı şöyle tanımlar:

*Franz Kafka'nın Gregor Samsa'sı ise, yakınlarımızdaki uzakları, ebeveynler arasındaki aşılmaz sınırları ve insanın mutlak yalnızlığını ifade etmek için bir böceğe dönüştürülür. Böylece insanlar arası giydirilmiş/kabullenilmiş mesafeler dışlanır: "Bir yakınınız bir sabah iri, kara bir böceğe dönüşmüş olarak uyanırsa ne yaparsınız?" gibi bir sorunun cevabı aranır. Oysa varlıklar arası sınırlar bizim gözlemediğimiz ve bildiğimiz, kategorize ettiğimiz sınırlardır.*

Ebeveynler ile ilişkilerin bozulduğu ve belli sınırların konulduğu; insanın yalnızlığa itildiği bir zamanda Samsa, böceğe dönüşerek insanların çizmiş olduğu mesafelerden uzaklaşır. Yalnızlık aslında onun için olumlu bir gelişmedir. Karnının bölünmüş olması ve kahverengi bir kabukla kaplanmış olması, bireyin tamamen toplumsal baskı altında olduğundan ve kuşatılmışlığından bahseder. Birey bu aşamada yalnızdır.

Samsa'nın bir pazarlamacı olarak gece gündüz çalışması kapitalist toplumun en fazla göze çarpan özelliğidir. Nitekim Samsa kapitalist toplumun ağırlığı ile ilgili şikayetlerini ve tüketim toplumunun karmaşık yaşamına değinirken şu ifadelerden yararlanmaktadır:

*Samsa, Tanrım diye düşündü. Ne zor bir meslek seçmişim! Gece gündüz yollardayım. İşle ilgili telaşlar evdeki asıl işle ilgili olanlardan çok daha büyük, üstelik bir de sırtıma şu seyahat belası yüklenmiş durumda, tren bağlantılarıyla ilgili kaygılar, düzensiz, kötü ye-*

*mekler, sürekli değişen, asla uzun sürmeyen, asla içten olmayan bir ilişki trafiği (...) Şeytan görsün yüzlerini. (K.2013:6)*

Post modern toplumlar aynı zamanda tüketim toplumdur. Çok çalışmayı ve sürekli koşuşturmaca içinde geçen bir yaşamı barındırırlar. Birey, böyle bir toplumda kendisine bile yabancıdır. Samsa böceğe dönüştükten sonra vücudunu tanımaya çalıştığını söyleyerek kendine yabancı olduğunu göstermektedir.

*Samsa, başını daha iyi kaldırabilmek için yavaş yavaş yatağın başucuna doğru sırtüstü kaydı; kaşınan yeri buldu, orası ne olduklarına karar veremediği bir sürü küçük beyaz noktacıkla kaplıydı; bir ayağıyla söz konusu yere dokunmak istedi, ama hemen ayağını geri çekti; çünkü dokunduğu anda vücudunu soğuk bir ürperti kaplamıştı. (K.2013:6)*

Tedirginlik, insanlar arasında farklı bir dünyadaymış gibi hissetme, ruhsal olarak yalnızlığın sebeplerindendir. Bunu yanı sıra, hayatın acımasızlığı ve kanaatsiz bir yaşam kapitalist toplumun önemli özelliklerindendir. Eserde Samsa, anne-babasına ve kız kardeşine maddi olarak bakmakla yükümlüdür. Böceğe dönüşmeden önce patronunun ve iş ortamının ne kadar acımasız olduğunu; böceğe dönüştükten sonra eve gelen müdüre işten çıkarmaması ve patronunun yanında değil kendi tarafında yer almasını istemektedir. Zira durumu şöyle açıklar:

*(...) Şimdi müdür bey, görüyorsunuz dik kafalı biri değilim ve çalışmayı seviyorum; seyahat etmek yorucu, ama seyahat etmeden de yaşayamam ben. Nereye gidiyorsunuz böyle Müdür bey? İşyerine mi? Evet mi? Her şeyi gerçeğe sadık kalarak rapor edecek misiniz? İnsan çalışmaya şu an elverişli durumda olmayabilir, ama işte tam da bu, onun önceki performanslarını anımsamak ve ileride, engellerin ortadan kalkmasıyla birlikte, kesinlikle daha gayretli ve daha derli toplu çalışacağını düşünmek için en doğru zamandır. Patron bey'e çok şey borçluyum sizde biliyorsunuz. Diğer taraftan, anne babamın ve kız kardeşimin bakımı benim üstümdedir. Gördüğünüz gibi bir kısıp girmiş durumdayım, ama çabalayıp yine bu durumdan çıkacağım. (K.2013:21)*

İşini kaybetmemek için çaba gösteren Samsa, toplumun ne kadar sosyal yaşama girdiğini ve kendi yakın akrabalarına dahi yabancılaştığını anlatmaktadır. Eserin temel konusu aslında bire-

yin kendi bedeninden, varoluşundan kopması kendi olağanüstü durumunu bile göz ardı etmiş olması ve kendine yabancılaşmasıdır. Post modern toplumlar, kapitalizmle birlikte gittikçe bireyi dışlamakta ve onu kendine yabancı kılmaktadır. Zaten, ailesine bakmakla yükümlü olan Samsa anne babası tarafından dışlanmış sadece kız kardeşi ona bakmak istemiştir. Ancak bir süre sonra kız kardeşi bile onu terk edecektir. Hayatın acımasızlığı, onu yalnızlığa itecek. Kafka burada bu trajediyi herkesin yaşayabileceğinden bahseder.

Yabancılaşma sadece toplumdan dışlanma ve duygusal ve fiziksel yalnızlık değil aynı zamanda çevredeki değişimle de alakalı bir durumdur. Etrafımızda olan değişiklikler alışılmışın dışında görüntüler yabancılık hissini artırmaktadır. Samsa, anne ve kız kardeşinin odasının düzenini değiştirmesi sebebiyle farklı duygular hissetmekte ve yabancı bir yerde olduğu kanısını taşımaktadır:

*(...) gerçekten de miras kalmış mobilyalarla oldukça konforlu döşenmiş bu sıcak odayı bir mağaraya dönüştürme hevesine mi kapılmıştı? Elbette bu durumda rahat rahat sağa sola hiç engellenmeden sürünebilecek, ama aynı zamanda da insani geçmişini bütünüyle, çok çabuk unutacaktı... Hiçbir şey uzaklaştırılmamalıydı; her şey olduğu gibi kalmalıydı, mobilyaların kendisi üzerinde yaptığı olumlu etkilerden yoksun kalmazdı; eğer etrafta anlamsızca dolaşmalar sırasında mobilyalar onu engelliyorsa bu, bir zarar değil, aksine büyük bir avantajdı. (K.2013:42,43)*

Post modern toplumlarda, düzendeki değişiklik, insanın yeni bir ortama ve çevreye ayak uydurması ve nihayetinde yeni düzene alışınca kadar kendini yabancı hissetmesine yol açar. Eşyalarla etkileşim yeni düzene yabancı kalmamaktır. Çünkü bireyin maddi dünya içinde tek yabancı olmadığı şey eşyalarıdır. Eşyalarla etkileşim halinde olması, onlarla vakit geçirmesi bireysel bir yaşamı teşvik eder. İş hayatında ve sosyal hayatta sürekli mücadele etmek bazen başarısızlıkla sonuçlanabilir. Aile yaşamı bireyin yabancılaşmaya itilmesine neden olur. Samsa'nın aslında yabancı olması ailesinden kaynaklıdır. Hiç beklenmedik bir anda ailesi onu terk etmeye başlamış ve onu yalnız bırakmıştır. Böceğe dönüşmüş

olması değil daha çok gelir kaynaklarının bir anda kesilivermesidir onları rahatsız eden ve Samsa'nın terk edilmesine neden olan. Eski haline dönme ihtimalini düşünerek yemek veren kız kardeşi Grete, Samsa'nın artık işe yaramadığını ve ölüme terk edilmesi gerektiğini söyleyen ilk kişidir. Burada kapitalist toplumun tipik özelliği olan çıkar amaçlı ilişkiler göze çarpar. Nitekim, böceğe dönüşen Samsa'dan normale dönüş sinyali alamayan anne-baba gözlerini kız çocukları Grete'ye çevirirler ve artık çalışıp onlara bakmasını beklerler. Artık post modern kapitalist düzenin aile içinde yeni kurbanı Grete'dir. Çiçek (2015:149) bu ilişkiyi yabancılaşma olarak aktarır. Aileye bakan, dönüşmeye başlayan ve zamanla girdaba giren Grete'dir. Samsa ölünce aile herhangi bir şey hissetmez, kendi hayatları diğerlerinden daha önemlidir.

### **Sonuç**

Post modern kapitalist toplumlarda yalnızlaşma ve gittikçe topluma yabancılaşma göze çarpan bir özelliktir. Kafka ailesi ve topluma gerçek hayatta hep yabancı olarak yaşamıştır. Bu hayat tarzını eserlerinde hep işlemiştir. Kafka'nın Dönüşüm'ü birçok kez Değişim olarak çevrilmiş olsa da aslında eserde köklü bir değişim yaşanmakta ve tamamıyla dönüşümü anlatmaktadır. Nitekim kapitalist toplumlarda bireysel yaşam ve çıkar ön planda olduğundan bireyin dönüşümü kaçınılmaz hale gelmektedir.

Dönüşüm adlı romanda, Gregor Samsa, post modern kapitalist toplumda bireyin nasıl yalnız kaldığını ve yabancılaştığını ortaya koyar. Kafka'nın kendi hayatından esinlendiği bu eserde Kafka, psikolojik ve toplumsal yabancılaşmayı öykünün kahramanı Gregor Samsa'yı böceğe dönüştürerek; bir odada yaşadıklarını anlatarak ele alır. Bu eser her ne kadar 1915'lerde yazılmış olsa da günümüz post modern edebiyat anlayışı çerçevesinde örnek teşkil edebilir. Çalışmamıza daha önce ele alınan yabancılaşma kavramına post modern ve kapitalist toplum çerçevesinde yaklaştık. Birey topluma yabancılaşmakla kalmaz aynı zamanda toplumun şekillenmesine katkıda bulunur. Foucault, örneğin toplumun

aslına belli bir kalıp içerisinde yaşadığını ve bireyin gerçek kişiliğini yansıtmadığını betimler. Bu açıdan bireyin topluma uygun davranış sergileme ihtiyacı hissetmesi nedeniyle toplumda bulunan herkesin birbirine yabancı olduğundan bahseder. Post modernizmin öncülerinden olan Foucault, Marx'ın toplum ve birey arasında ki diyalektik ilişkisine karşı çıkararak bireyin yabancılaşmasının toplum tarafından değil toplumun her bir ferдинin kendiliğinden yabancılaştığını ve her yabancılaşmış bireyin de toplumu oluşturduğunu iddia eder. Oysa Marks bireyin yabancılaşmasını ekonomi politik ekseninde ele almakta, bireyin toplum ile ekonomi boyutunda etkileşimi çerçevesinde yabancılaştığını iddia eder. Foucault, sosyal teori açısından yabancılaşmayı ele alarak bireyin toplum ile iç içe olması ve onun doğal davranış sergilemesine engel olduğundan bahseder. Bu çalışmamızda, post modern sürecin bireyin "Dönüşüm" ve yabancılaşmasına neden olduğunu iddia etmekteyiz.

Franz Kafka'nın "Metamorfoz" adlı öyküsünde, kimlikler değişikçe ve gerçek kaybolur gibi görüldükçe, okuyucu yalnızca üst anlatılara şüpheyle yaklaşmakla kalmaz, nihayetinde onların varlığından da emin olamaz. "Metamorfoz" ima kullanımı, açıklayıcı kurguların eksikliği ve gerçekle olan eksik bağlantısıyla post modern bir metin olarak hareket eder.

Post modernistler "edebiyatta parodi, pastiş ve kinaye gibi 'metinlerarası unsurları' ön plana çıkarmakta, bunların hepsinde metin ile güvenli bir dış gerçeklik arasında değil de daha çok metin ile diğeri arasında büyük ölçüde göndermedir. Kafka, Samsa ailesinin etrafındaki dünyanın gerçekliğinden ziyade metinler arası gerçeklikleri vurgular.

Çözumsuzlük ve daha da önemlisi Gregor'un durumunun nedenine dair herhangi bir arayışın olmaması, "parçalanmayı heyecan verici, özgürleştirici bir fenomen, sabit inanç sistemlerinin klostrufobik kucaklamasından kaçışımızın semptomu" olarak gören postmodernistin tutumunu sergiler. Kafka'nın öyküsü,

erişilebilir herhangi bir gerçek ya da açıklamadan yoksun olması bakımından doğası gereği post modern'dir; Gregor Samsa'nın ceset kabuğu için perde kalkmayacaktır.

Post modern eserler yeni bir yazı tarzını değil, daha ziyade edebi türlerin karışımını ve Baudrillard'ın "bir göstergenin alta yatan bir gerçekliğin yüzeysel bir göstergesi olduğu geçmiş bir 'doluluk' dönemi" olarak adlandırdığı dönemden, göstergenin "hiçbir gerçekliğe benzemediği" bir aşamaya geçişi temsil eder. "Metamorfoz", yeni bir edebi formun icadının değil, önceden var olan metinlerin ve formların derlenmesinin mükemmel bir örneğidir.

Frederic Jameson (1991) Postmodernizm adlı kitabında tarihsellikten bahsederken bunu "şimdinin tarih olarak algılanması; yani şimdiyle, onu bir şekilde yabancılaştıran ve bize tarihsel bir perspektif olarak nitelendirilen uzaklaşma imkânı veren bir ilişki" olarak tanımlar. Gregor Samsa için şimdiki durumu, tarihselliğe angaje olmayı gerektirir. Tamamen yabancılaşmış olması, zihninin kendisini içinde bulunduğu koşullardan koparmasına neden olur; "Gregor, son iki aydır doğrudan insani konuşmalardan yoksun olmanın ve aile hayatının monotonluğunun zihnini karıştırmış olması gerektiğini fark etti, aksi takdirde odasındaki eşyaların boşaltılmasını büyük bir ciddiyetle dört gözle beklemiş olmasını açıklayamazdı.

Eski aile mobilyalarıyla o kadar rahat bir şekilde döşenmiş sıcak odasının, her yöne engelsiz bir şekilde sürünebileceği çıplak bir ine dönüştürülmesini gerçekten istiyor muydu, ama bunun bedeli aynı anda insan geçmişine dair tüm hatıralarını bir kenara bırakmak mıydı?" (Kafka 57). Gregor eski yatak odasının/hayatının sıcaklığını özlemekte, o odadaki hayatının ne kadar sefil olduğuna dair düşüncelerini rahatça bastırmaktadır.

Jameson'ın şimdiki zaman için nostalji teorisi, Samsa'nın yaşadığı dönemde kitlesel kültürel göstergeler olmayan film ve televizyona yaptığı vurgu dışında, Gregor'un durumu için tartışmasız

bir şekilde geçerlidir. Haşarat haliyle Gregor sık sık koltuğa tırmanır ve pencere camlarına yaslanırdı, "belli ki bir zamanlar pence-reden dışarı bakmanın ona verdiği özgürlük duygusunu hatırlı-yordu" (Kafka 51).

Yeni bedeninde, aslında bir insan olarak sahip olduğundan da-ha fazla özgürlüğe sahip olduğu gerçeğini kabul etmeyi ihmal eder. İnsan olarak Gregor işine ve ailesine bakmanın getirdiği mali yüke o kadar gömülmüştür ki, işi bırakıp hayatını istediği gibi yaşaması düşünülemezdi. Bir canavar olarak Gregor, maddi ve diğer tüm sorumluluklardan kurtulmuştur; ancak değişmiş nostaljiye kapıldığında bu faydaların farkına varamaz. Gerçekliği, onun temsili lehine reddeder.

Franz Kafka'nın *Dönüşümü*, modernitede yazılmış olsa da, açık-ça post modern bir metin olarak hizmet edebilir. Gregor Samsa, dönüşümünden önceki ve sonraki hayatının dehşetine rağmen, şimdiki zaman için nostalji teorisine bağlı olarak belirgin bir şekilde çalışır. Kafka'nın yazıları, gerçek olanın kaybını ve meta-anlatıların reddine doğru kaymayı vurgulayan yüksek derecede metinlerarası imalar sergiler. Gregor'un metamorfozunu kabul eden okur, nihayetinde post modern sonucu da kabul etmiş olur; gerçek sadece bulunamayacak durumda gerçektir. Gerçeğin peşinde olan Kafka tam da gerçeğin içinde kaybolarak gerçeği bulmuş olur. Burada Gregor Samsa'nın böceğe dönüşmesi gerçek dışı değil gerçeğe ulaşmak için yapılan bir metafordur.

O halde metamorfoz, Gregor'u hayatının çözülmez sorunu olan bir hakikat ya da Kafka'nın deyimiyle bir yalan olarak var olma gerçeğiyle yüzleşmeye zorlar. Bu bölümün doruk noktası, Gregor'un daireden çıkmaya çalışırken başkatile yaptığı konuşma gibi görünüyor. Gregor kâtibe kendisini savunması için yalvarır, son derece özverili ve sadık olduğunu ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olduğunu ısrarla vurgular. Mazeretler ileri sürer, ancak bu noktada hiçbir mazeret yararlı değildir ve içinde bulunduğu zorluktan kurtulacağı ve geri döndüğünde daha da sıkı



çalışacağı konusunda ısrar eder. Gregor'un savunması son derece samimidir, suçluluğunu ve ekonomik düzene bir konformist olarak yeniden katılma arzusunu ifade eder. Gregor başkatibin artık ne dediğini anlayamayacağını ve dahası anlasa bile bunun hiçbir fark yaratmayacağını çok iyi bilmektedir. Gregor işinden nefret eder ve ondan kaçmak ister. Geçirdiği dönüşüm ona bunu yapma olanağı vermiştir. Sonunda işini ve hoşlanmadığı toplumsal düzeni terk edebilir, zaman ve borç kaygısı olmadan odasında uzanabilir hale gelmiştir. Yine de özgürlüğünü kabullenemez çünkü suçluluk duygusu kaçıştan daha güçlüdür. Gregor ikiye bölünmüştür. Bu temel krizle modern çağdaki pek çok insan gibi, Gregor da yüzleşmek zorundadır. Bu kriz, özgürlük ve esaret arasındaki çatışmadır. Bir yanda kişinin kendine karşı sorumluluğu, diğer yanda suçluluk duygusu ve toplumun ve ailenin talepleri. Post modern dünyanın metaları arasında sıkışıp kalmış ancak bu metarlardan uzaklaşamayacak kadar kendini içinde bulmuş bir durumdadır.

Kafka, insanın özünde kopuk olduğuna dair ontolojik ikilemi gözler önüne serer. Gregor'un dönüşümünden önce bile, Gregor'un diğer insanlarla anlamlı bir ilişki kurma ve sürdürme yeteneğini engelleyen işinin doğası nedeniyle izolasyonun kurbanı olduğuna tanık olunabilir.

Kafka, daha sonraki yazarların ifade ettiği keskin absürtlük duygusunu dünyaya önceden tattırdı. Kafka, bir şaşkınlık durumuyla sonuçlanan absürd dünyayla varlığın sürekli karşılaşmasını ortaya çıkarmaya çalıştı. Hiçlik, Kafka'nın tüm kurgusal dünyasında tasvir edilen sürekli kendini önemsememe bilinen bir başka özelliğidir. Dönüşüm adlı eserde ezici güçler belirgindir, çünkü Gregor'un dönüşümü açıklamasız ve değiştirilemez. Karakterlerden hiçbiri bunun gerçekliğini bir an bile sorgulamaz. Kafka en başından beri okurlara bunun bir rüya olmadığına dair güvence vermiştir. Açıklanamayan güçler, bir gece herkes uykudayken Samsa ailesine saldırır. Samsa'lar hikâye boyunca evlerini büyüleyen bir tür talihsizlik olduğu inancına tutunurlar. Kafka, normal kalıpların çarpıtıldığı karamsar bir evren çizer. Kafka'nın kahra-

manı Gregor, absürdlük biçiminde önüne konan varoluşsal bulmacayı çözemez. Sakat halinden dolayı ailesinin çalışmak zorunda kalması sebebiyle suçluluk duymaktadır. Yetersizliği nedeniyle uyuyamamaktadır. Uzakta bırakılmış normal günlük yaşamın yeniden canlanmasını düşünür. Bir dahaki sefere kapı açıldığında her şeyin mükemmel bir şekilde yoluna gireceğini ve tüm ev işlerini eline alabileceğini hayal eder.

Gregor'un varlığı ailesiyle ilişkilidir ve ailesi içindeki önemsiz konumunu hissettiğinde psikolojik bir hiçlik travması yaşamaktadır. Gregor otantik varlığını formüle etmeye çalışsa da umutsuz bir konumda bırakılmış gibidir. Gregor'un temel dönüşümü öykü başlamadan önce tamamlanmıştır ve Kafka bunun nasıl ya da neden olduğunu açıklamak için hiçbir çaba sarf etmez, çünkü bunun açıklanamazlığı onun ana noktasıdır. Açılış cümlesi Gregor'un ne olduğunun ilk farkına vardığı anı verir. Gregor'un sert kaplamalı böcek formu, bir kez ortaya çıktıktan sonra giderek daha mutlak hale gelen yalıtılmışlığının bir ifadesidir. Dönüşümü onu telafi edilemez bir duruma sokar ve bu da ölümüne yol açar. Beyhude ve anlamsız bir çaba ve gerçek iletişimin imkânsızlığı söz konusudur. Gregor'un varlığı anlamsızlaşır, kimliğini korumak için verdiği mücadele beyhudedir ve başkalarıyla iletişim kurma yeteneği hikâye boyunca parça parça akıp gider. Gregor'un durumu bir sayfadan diğerine değişir ve yaptığı her hareket, diğer tüm karakterlerin onun durumuna nasıl tepki verdiğine bağlıdır. Gregor, tüm bu süreç küçük bir birim olan aile ve onun felakete verdiği tepkiyle ilgilendiğinden, diğerlerinin onun durumuna tepki vermek yerine yanıt vermesini gerçekten arzulamaktadır. Bu sahneden sonra uzun bir süre Gregor değişen diğer özelliklerini ve yeni edindiği yeteneklerini keşfeder. İştahı tamamen değişmiş, hassasiyetleri azalmış ve ihtiyaç duyduğunda duyguları ve yapışkan ayaklarıyla deneyler yapmaktadır.

Kafka, Gregor'un artık içinde yaşadığı alçalmış durumu açıkça ortaya koyar. Gregor kendisine ne olduğunun çok farkındadır. İlk tepkisi zayıf bir iyimserlikle durumunun gerçekliğini inkâr etmek-

tir ancak bu umut, içine atıldığı sefil durumu değiştiremez. Kendisindeki yozlaşmayı, örneğin taze yiyecek yerine çöpe açlık duyduğunu gözlemlese de bunu düzeltecek gücü yoktur. Kilit altındaki varlığı, özellikle odasını temizleyen kız kardeşi Grete'yi rahatsız eden pis bir koku yaratır. Gregor ne kadar itici olduğunun acı bir şekilde farkındadır. Gregor'un durumu, fiziksel düzenlemelerde bile tüm ev halkını etkiler. Bu arada Gregor'un değişimi de devam etmektedir. Gregor sevgili kız kardeşine ve daha fazlasına bakma fantezileri kurar. Onu ve müziğini tamamen kendine saklamak ister. Bir gün tüm aileyi içinde buldukları kötü durumdan kurtarma umuduna tutunur ki bu mümkün görünmemektedir. Ölüm-cül elma yaralanması fiziksel olarak kötüleşmesine neden olur. Sonra kız kardeşi, Gregor denen yaratığın artık ailenin bir parçası olarak tolere edilemeyeceğini fark eder; Gregor'un sadece kendi sonuna razı olması gerekir. Gregor'un kendisi de ortadan kaybolmak ister, çünkü yeni edindiği varlığının diğer varlıklar için bir yük haline geldiğini bilmektedir. Fiziksel dönüşümü onu insanlığın koparır, kurbanlaştırır ve sonunda onu dünya-içindeki varlıktan vazgeçmeye ve başkasıyla olan varoluşsal ilişkisini sona erdirmeye zorlar.

Varoluşçu bir yaklaşımla da değerlendirilebilecek olan Dönüşüm post modern unsurlar içeren kalıplarla donatılmıştır. Gregor Samsa'nın yabancılaşması daha çok modern ötesi dünyanın bir sonucudur. Ezici sistem içerisinde insanın savunusu bu eserde belirgin hale gelmektedir.

Kafka'nın Dönüşümü birçok açıdan yorumlanabilir: Bir burjuva yaşamının boğucu adetleri üzerine hiciv, psikolojik bir yabancılaşma ve yabancılaştırma öyküsü ve insan yaşamının kırılğanlığına dair bir kıssa olarak diğerlerinin yanı sıra insana olan empati ve dayanışma. Kafka'nın Dönüşümü yaşamı tehdit eden hastalığı olanlar da dahil olmak üzere en savunmasız üyelerini koruma yükümlülüğünü kabul eden ortak bir insanlık ve dayanışma kavramına bir meydan okumayı temsil eder. Bu nedenle, hayatlarında bu zorlukla karşılaşanlar için yankı uyandırmaktan başka bir şey

yapamaz. Hikâye, kitabı rafa geri koyduktan çok sonra bile insanlığımız ya da eksikliğimiz hakkında soru sormaya devam ediyor. Bu şekilde, araçsal doğaya karşı insani doğanın ikilemi arasında bir köprü kurulur: Eser hayatlarımızda yankılanır, yaşadığımız deneyime verdiğimiz tepkiyi etkiler, belki de derinleştirir ve Kafka'nın insan ıstırabına dair büyük uyarıcı hikayesini anlamamızı ve bir sonraki okumamızı sağlar. İnsanlığımız verili değildir. Yıpranabilir. Onu besleyen yapılardan yararlanarak ve insanlığımızı korumaya yardımcı olabilecek bilinçli çabalar göstererek onu koruruz. Post modernizmin getirdiği uygulamalara karşı hümanist bir yaklaşım içerisinde olmamızı sağlayan eser günümüzde halen daha güncelliğini koruyan ve çok farklı yaklaşımlarla ele alınması gereken bir çalışmadır.

## KAYNAKÇA

- Argın, Ş. (1992). Postmodern Yaşantılar, Medya ve Bizler. *Birikim*(28).
- Aytaç, G. (2001). *Edebiyat yazıları 1995-2000*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Bayram, M. (2013). Thomas Bernhard ve Yabancılaşma Sorunsalı. *Akademik Bakış Dergisi*, (37), 1-15. Bozkurt, Nejat (2005), Hegel, Say Yayınları, İstanbul.
- Çiçek, N. (2015). Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 5(1), 141-162. Doi: 10.18491/bijop.97020
- Demir, Z. (2018). Karl Marx'ın bakış açısından kapitalist toplumda yabancılaşma ve sonuçları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 102-120.
- Doğan, İ. (1998). İletişim ve Yabancılaşma. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Durak, N., & İrğat, M. (2016). Değersizleşme ve Yabancılaşma Bağlamında Tüketim Ahlâkı ve İnsan. *İlahiyat Akademi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)*, 2(3), 75-88.
- Gül, E. C. (2016). Postmodern Sanrı ve Yabancılaşma Gerçeği. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 75-107.

- Işık, Y. (2022). Modernleşmenin Sonucu Olarak Yabancılaşma Olgusu ve Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türk Modernleşmesinin Değerlendirilmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 381-403.
- İlhan, İ. (2012). Postmodern Edebiyatta İşlevsellik ve İnsan Unsurunun Konumlandırılması/Functionality and Place of Human in the Postmodern Literature. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)/Selçuk University Journal of Faculty of Letters* (27), 109-116.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*: Duke University Press.
- Jameson, F., Gölcü, A., & Plümer, N. (2008). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*: Nirengi kitap.
- Janouch, G. (2008). *Kafka ile söyleşiler*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kahraman, H. B. (2002). *Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Karabulut, M., & Biricik, İ. (2017). Postmodern Edebiyatın Ne'liği. *HİK-MET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, *Genel ve Postmodernizm Özel Sayısı, Yıl, 3*, 35-45.
- Korkmaz, R. (2009). Metaforik Dönüştürme Biçimleri ve Efendi-Köle Diyalektiği Bakımından Beyaz Kale. *Bilig, Yaz*, 119-130.
- Önen, Y., Şanbey, C. Z., & Ülkü, V. (1993). *Almanca-Türkçe sözlük*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu.
- Rezaei, A. (2010). Post-Modernism Features in English Literature. *International Journal on English Language and Literature*, 2(1).
- Said, E. W. (2003). *Yersiz Yurtsuz* (A. Üçler, Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sim, S. (2013). *The Routledge companion to postmodernism*: Routledge.
- Timur, K. (1999). Tanımı Yapılamayan Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 319-323.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma Problemi- Hıristiyanlık ve Marksizm'in Kökleri*. Ankara: Alesta Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (1995). *Modernlerden postmoderne siyasal arayışlar*: Vadi Yayınları.